

Retrospektiva věčných časů

10.11.2009 Host str. 82 Recenze

Milena M. Marešová

Jan Hron (ed.) Věčné časy. Československé totalitní roky, Respekt Edice, Praha 2009

Československé „věčné časy“ trvaly naštěstí „pouze“ čtyřicet let. Stejnomená publikace z Edice Respektu je pokusem přiblížit období socialismu slovem i obrazem a charakterizovat tak „ducha doby“. Jak hned v předmluvě připomínají Ondřej Cihlář, umělecký ředitel Cirkusu totality, a Jan Hron, editor Knihovny Václava Havla, jednalo se o jedno „z nejhorších období českých dějin“. Kdyby však šlo jen o to, publikace by těžko mohla být objevná nebo přínosná.

Kniha je rozdělena do tří částí, nahlízejících téma vždy trochu jinou optikou.

„Eseje“ — tak je nazvána první část Věčných časů, byť formu tohoto žánru naplňuje pouze příspěvek Karla Hviždaly „Jak selhávám jako občan“. Autor v něm poměřuje vlastní zkušenost, subjektivitu, s obecným stavem a způsobem jednání a vnímání světa. Hviždala jako mistr žánru zvládl vyznačení paralely mezi osobním světem a soukromými pocity na straně jedné a obecně sdíleným smyslem pojmů svědomí a svoboda na straně druhé. Ostatní statě jsou výpověďmi, svědectvími, popisy prožitků. Jejich hodnota je v autenticitě a dávce upřímnosti, nikoli v literárním výkonu. Šťastnou volbou byla pozornost editorů ke generačnímu rozvrstvení tří vzpomínkových medailonů, které sepsali Jiřina Šiklová, Jan Ruml a Martin C. Putna. Do patera článků patří ještě dobový dokument z pera Václava Havla „Dopisy Alfrédu Radokovi“. Listy psané mezi lety 1969–1972 (tedy už do Radokovy emigrace) pojmenovávají aktuální dění nejen ve vnějším projevu (ztráta zaměstnání), ale zásadněji v podprahovém pocitu předjímacím plíživost takzvané normalizace: „Po vnější stránce se tu poměry sice nijak neliší od toho, co znáte, působí tu však jakýsi významný vnitřní rozdíl, pramenící paradoxně právě z toho, že se to vůbec neliší: vše je totiž poznamenáno velice depresivním povědomím, že se nic nezměnilo, nic nepokročilo, ale že se vše vrací právě tam, kde to bývalo, že to všechno musíme zažívat znova. Tehdy byla jakás takás naděje, teď není žádná.“

Druhou část svazku sepsal Kamil Činátl a nazval ji „Československé totalitní roky“. Jde o kroniku let 1945–1990, která i záběrem let lehce překračuje tradiční vymezení totality po únoru 1948. Rozhodnutí bylo evidentně vedeno úmyslem zachytit dostatečně také přípravu komunistického uchopení moci v někdejší Československu a na druhé straně potřeba dovést výčtovou faktografii až k roku 1990, tedy k prvním svobodným volbám. Činátlova chronologie představuje krátkou rekapitulaci významných okamžiků daného roku, a to nejen v oblasti politické, ale také společenské a kulturní. V jednovětvých skicích tak vedle sebe stojí výčet voleb, sjezdů komunistické strany, počet obyvatel, výše průměrné mzdy i spotřeba alkoholu na jednoho obyvatele, jmenovány jsou uvedené filmy či divadelní hry, jména politiků, umělců. Je zřejmé, že autorovi nešlo o zvlášť objevitelskou práci, fakta i statistiky jsou známé a v mnohých odborných pracích hlouběji rozpracované. Zde spíš vynikne občasná groteskní tragično ze skladby frází charakterizujících onen čas. Například v roce 1945 můžeme číst: „Kvůli obavám ze zatčení, strachu z represí a zřejmě i pod vlivem pocitu viny spáchalo v Čechách a na Moravě 5558 Němců sebevraždu. Národní divadlo uvedlo hru Josefa Kajetána Tyla Jan Hus.“

Informativní hodnota údajů zhuštěných do krátkých vět je nepochybně vyšší pro někoho, kdo se v historii druhé poloviny dvacátého století v ČSSR alespoň zhruba orientuje. Spíš než bizarní a hrůznou realitu prostředkuje podivnou absurdní spokojenost a snadnost, s níž totalitní zřízení v českých zemích vládlo.

Důležitou součástí knihy Věčné časy je třetí oddíl „Názvosloví totality“, nabízející „základní překladovou příručku pro vstup do světa socialismu“. Akce Z, akční výbory NF, alegorické vozy, výjezdni doložka, zotavovna ROH — čtenář si uvědomí, kolik kdysi vysoce frekventovaných úsluví z praxe vymizelo.

Jaký dojem tento katalog „věčných časů“ zanechá? Obecná svědectví i úvahy jsou jistě silné a důvěryhodné. Také rekapitulace úspěchů s protiváhou totalitní manipulace má dostatečnou výpovědní hodnotu. Přesto mají ilustrace, které knihu doprovázejí, ještě jeden zvláštní účinek. Estetický dojem je veskrze pozitivní. Občas jsou možná záběry vášnivě se líbajících státníků pitoreskní, ale plakáty, rozesmáté tváře úderníků i cvičenců, reklamní snímky, atraktivní vzhled automobilů značky Škoda, vysoká úroveň designérství — toto vše budí dojem snesitelnosti, úhlednosti, vstřícnosti. Obsah, podstata onoho „nejhoršího období“ v síle, kterou by zasloužila, aby mohla konkurovat atraktivně podanému vzhledu, nastíněna nebyla. Možná to ani nejde. Není možné říct, že jde o pochybení autorů publikace. Je to jako s obrazem Doriana Graye. Ukazovat můžeme vnější podobu, a to je ve „věčných časech“ splněno. Průnik za zdání a masku už je záležitostí následného zájmu a úsilí.